

ХРОНІКА

М.А.Боровик (Київ), Т.В.Пастушенко (Київ)

ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «УСНА ІСТОРІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»

Організаторами заходу, який відбувся 21 травня 2012 р. в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, виступили центр усної історії при кафедрі новітньої історії України історичного факультету цього університету та Українська асоціація усної історії. Головна ідея організаторів конференції полягала в тому, щоб зібрати для спілкування, обміну досвідом, презентації результатів наукових проєктів вітчизняних науковців різних гуманітарних дисциплін, які послуговуються методикою інтерв'ювання у своїй науковій та педагогічній діяльності. Нагальна необхідність подібного заходу вже давно назріла, адже остання усноісторична конференція проводилася в Харкові наприкінці 2009 р.

Для організаторів виявилось певною несподіванкою, що для участі у конференції надійшло 52 заявки. Свої доповіді представили 38 науковців із Запоріжжя, Краматорська, Львова, Одеси, Полтави, Переяслав-Хмельницького, Харкова, Чернігова та Києва. Запропонований для спілкування формат круглого столу довелося змінити. Роботу було організовано в рамках двох тематичних засідань: «Усна історія на початку XXI ст.: осмислення досвіду та перспектив розвитку» і «Усноісторичні інституції та проєкти: тематика, методи, перспективи досліджень», а також п'яти секцій: «Усна історія в освітньому процесі», «Суспільство, спільнота, індивід у фокусі усноісторичних досліджень», «Пам'ять, травма, традиції та ідентичність у дослідженнях усної історії», «Усна історія на перехрестях дослідницьких практик», «Інтерв'ю, інтерпретації в дослідженнях історії повсякдення».

Конференція в Києві засвідчила той факт, що усна історія в Україні розвивається зусиллями вчених-ентузіастів у середовищі академічної спільноти, навчальних та освітніх закладів. Серед учасників були викладачі та аспіранти вищих навчальних закладів, представники установ Національної академії наук України, Інституту національної пам'яті, інституту Фонду Шоа в Україні, співробітники меморіального музею «Територія терору» (Львів), Костянтинівського краєзнавчого музею (Донецька обл.). На сьогоднішній день в Україні накопичено вже чималий досвід участі в міжнародних проєктах, проведення власних оригінальних усноісторичних досліджень, багаторічного викладання курсів усної історії, студентських практик, видавничої діяльності, створення кінопродукції на основі зібраних усних історій тощо. Саме інформування про ці різноманітні види діяльності та проєкти й було темою більшості доповідей на засіданнях та секціях.

Попередні підсумки застосування методики усної історії у країнах, що входили до колишнього СРСР, підбила у своєму виступі д-р іст. наук *Г.Грінченко* – голова Української асоціації усної історії. Теоретичним аспектам усної історії, як методу/засобу міжпоколінневої передачі інформації, яка моделює образи чи часові проміжки минулого,

присвятила свій виступ д-р іст. наук *А.Киридон* – завідувач відділу Українського інституту національної пам'яті.

Про дослідницькі та видавничі проекти Запорізького наукового товариства ім. Я Новицького, зокрема про багатотомну серію «Усна історія степової України», повідомив канд. іст. наук *С.Білівченко*, а про діяльність інституту усної історії Запорізького національного університету поінформувала присутніх канд. іст. наук *Ю.Головка*. Про умови доступу до архіву інтерв'ю, записаних на початку 1990-х рр. за фінансової підтримки Фонду Спілберга, та діяльність інституту візуальної історії й освіти Фонду Шоа Університету Південної Каліфорнії повідомила *А.Ленчовська*. Жваве обговорення викликали виступ наукового співробітника Меморіального музею «Територія терору» *А.Шиманського* та презентовані ним документальні фільми, створені за підтримки музею. Про міжнародний польсько-німецько-український проект з усної історії у місті Югув (Польща) розповіла канд. філол. наук *Т.Дзядевич*. У фокусі проекту був саме жіночий досвід переселення після Другої світової війни: жінки розмовляли із жінками, розпитували/розповідали як вони налагоджували своє життя на новому місці. Ретроспективу розвитку усної історії в Україні за останні 20 років виклав у своєму виступі керівник навчально-наукового центру з усної історії Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди канд. іст. наук *Т.Нагайко*.

Великий інтерес серед учасників конференції викликало засідання секції «Усна історія в освітньому процесі», на якому виступили канд. іст. наук *Т.Лапан* (Львівський національний університет імені Івана Франка), канд. іст. наук *Ю.Іріюглу* (Запорізький національний університет), канд. іст. наук *М.Боровик* (Київський національний університет імені Тараса Шевченка), канд. іст. наук *О.Солошенко* (Харківський національний університет будівництва та архітектури), канд. іст. наук *Д.Гринь* (Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка). У ході секції обговорювалися проблеми забезпечення курсів з усної історії навчальною літературою, місця курсів у навчальних планах, співвідношення теоретичної і практичної їх складової, вибору тем для навчальних проектів. Жваве обговорення викликала проблема моральної та юридичної складових відносин між інтерв'юером і респондентом, проблема конфлікту інтерпретацій. У ході обговорення учасники конференції намагалися співвіднести світовий досвід у розв'язанні подібних проблем із українськими реаліями.

Активну участь у роботі конференції взяли вчені-етнологи, які представили теоретичні напрацювання щодо способів інтерв'ювання та інтерпретації оповідей, а також результати власних дослідницьких проектів. Наприклад, про методик збору усноісторичних свідчень у сучасній українській етнології розповіла канд. іст. наук *І.Ігнатенко* (Київський національний університет імені Тараса Шевченка). Виступ д-ра іст. наук *О.Боряк* (Український етнологічний центр, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Рильського НАН України) був присвячений аналізу практик виживання мешканців Житомирського Полісся в екстремальних умовах війни та нацистської окупації. Канд. іст. наук *О.Соболева*, співробітниця цього ж академічного інституту, яка займається дослідженням сучасних культурних практик кримських татар, підготувала повідомлення на тему «Меморіалізація простору: відродження культу поклоніння могилам мусульманських праведників у Криму».

Важливим напрямком досліджень за методикою усної історії в Україні продовжує залишатися Голодомор 1932–1933 рр., Голокост та інші явища і події Другої світової війни. Предметом інтересу істориків є не лише фактичний бік згаданих подій, а питання повсякденних практик (*В.Ляхно*, аспірантка Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка), міжетнічні взаємини, проблеми національної ідентифікації (канд. іст. наук *Н.Петрова* та *А.Петрова*, Одеський національний університет

імені І.І.Мечникова), негероїчний, буденний бік війни у спогадах дітей (канд. іст. наук *О.Дякова*, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди), питання влади та соціального контролю. На тематичних секціях активно обговорювалися теоретичні питання, такі, як способи самопрезентації «жертви» в біографічному інтерв'ю, історичної травми, значення життєвого досвіду респондента при репрезентації історичного минулого (канд. іст. наук *Т.Молдавська*, Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України).

Представлені на конференції доповіді показали урізноманітнення тематики усно-історичних досліджень в Україні. Окрім інтерв'ювання свідків «важливих» історичних подій та катаклізмів (війни, голоду, репресій, депортацій), у фокус зацікавлення дослідників потрапили представники академічної науки, колгоспники 1950–1960-х рр., повоєнний міський соціум. Наприклад, канд. іст. наук *С.Палієнко* (Київський університет туризму, економіки і права) проводив опитування серед археологів для вивчення радянської теоретичної археології, а канд. іст. наук *П.Барвінська* (Одеський національний університет імені І.І.Мечникова) – серед німецькомовних істориків, щоб з'ясувати особливості конструювання образу Східної Європи в академічному середовищі. Про переваги методики інтерв'ювання для вивчення закритих соціальних груп українського суспільства у своїх виступах говорили канд. іст. наук *Т.Арзуманова* (Харківський національний університет будівництва та архітектури), яка досліджує релігійні громади росіян-старообрядців поморської згоди на Харківщині. *Т.Сторожко* (студентка Київського національного університету імені Тараса Шевченка) використовує усноісторичну методику для вивчення циганського етносу, а канд. іст. наук *Г.Боднар* (Львівський національний університет імені Івана Франка) – для дослідження спільноти повоєнних переселенців до Львова.

Із представлених на конференції виступів можна також простежити позитивну тенденцію залучення методики усної історії для підготовки наукових кваліфікаційних робіт: магістерських, кандидатських або докторських дисертацій. До інтерв'ювання дослідники звертаються у тих випадках, коли є необхідність отримати іншу/альтернативну офіційній картину події чи явища або коли інші джерела про якийсь історичний феномен чи життя соціальної групи відсутні.

Підбиваючи підсумки, можемо сказати також, що усна історія за майже 20 років свого існування в Україні має помітні досягнення. Водночас, доводиться констатувати, що розвиток цього напрямку до останнього часу відбувався радше вшир. Збільшується коло дослідників, які використовують у своїй роботі цю методику, усна історія активно входить до навчального процесу, розширюється предметна сфера досліджень. Однак українські дослідники лише підходять до усвідомлення важливості теоретичних і методологічних проблем усної історії. Проблеми архівування, збереження та презентації джерел усної історії, використання методик усної історії у вивченні історичної пам'яті, можливостей і ризиків використання цих методик у царині публічної історії практично залишилися поза увагою учасників конференції. Можемо констатувати, що інтерес, виявлений вітчизняними науковцями до конференції, засвідчив: усна історія в Україні пройшла процес інституціоналізації, відбулася як академічно визнана наукова практика. Проведений науковий захід окреслив подальші перспективи досліджень – переважно академічні та соціально орієнтовані.